

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ ТА ЙОГО РОЛЬ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ
INTERNATIONAL TOURISM AND HIS ROLE IS IN WORLD ECONOMY

Проаналізовано особливості розвитку міжнародного туризму та його роль у процесах глобалізації і регіоналізації.

The features of development of international tourism and his role are analysed in the processes of globalization and regionalization.

*Зростання матеріальних ресурсів та збільшення кількості вільного часу – дві речі, які сприяють культурному розвитку людини.
(Бенджамін Дізраелі, ХІХ століття)*

Актуальність дослідження. Остання чверть ХХ і початок ХХІ ст. пройшли під знаком прискореного розвитку туристичної індустрії як невід'ємної частини світового господарства. Туризм перетворився на глобальне явище за масовістю, формами і технологіями організації відпочинку, пропонуючи уніфіковані системи відпочинку й обслуговування. Але при цьому залишився регіональним і національним за змістовним наповненням, оскільки експлуатує регіональні природні відмінності і національну та культурну самобутність етнічних груп і місцевих громад, що у багатьох випадках стає головним мотивом для здійснення подорожі. У світовій господарській практиці важко знайти ще один вид продуктивної діяльності, який одночасно сприяє глобалізації господарства і розвитку регіонів. Це робить міжнародний туризм унікальним економічним інструментом, здатним формувати виробничі системи інтернаціонального характеру і зберігати локальну значимість. Окреслені контуром самобутні регіони, що можуть бути об'єднані культурно-історичною традицією, стилем господарювання, спільними соціально-економічними чинниками та стратегічним вектором суспільного розвитку, все виразніше набувають форми нового регіоналізму та групових коаліцій. [1, с. 327-335]

При суспільно-географічних дослідженнях туристичного ринку на глобальному рівні використовується методика спрямована на визначення загальносвітових тенденцій і напрямків розвитку туризму як суспільного явища і як складової світового ринку послуг, світового господарства та виявлення сучасних форм геопросторової організації туризму, які забезпечують ефективність його функціонування в складі зазначених структур. До одиниць макрорегіонального рівня дослідження застосовується системно-структурний аналіз, що дозволяє, на основі класифікації та типології національних ринків, визначити суттєві відміни в рівнях та напрямках розвитку туристичного ринку залежно від загальних тенденцій розвитку світового господарства і їх закріплення в формах геопросторової організації відповідно до перебігу процесу глобалізації і

його проявів в діяльності таких суб'єктів глобального та макрорегіонального туристичних ринків як транснаціональні корпорації, держави та міжнародні організації. [2]

Основний матеріал дослідження. Отже, за останні 50 років туризм та індустрія відпочинку стали потужним чинником економічного розвитку країн Європи та Північної Америки, які мали тривалі традиції промислового розвитку. Азійські, близькосхідні, латиноамериканські та деякі африканські країни, що розвиваються, у свою чергу зазнали позитивного впливу туризму: виявилось, що там, де настає туризм, бідність відступає. Як свідчать розрахунки Всесвітньої туристської організації (ВТО), у ХХ столітті туризм посів перше місце серед галузей світового господарського комплексу за обсягом експорту товарів та послуг [3]. Перетворення міжнародного туризму на глобальне явище, окрім невичерпної допитливості людини, спричинили три події: 1) зростання купівельної спроможності середнього та робітничого класу в розвинених країнах; 2) поширення приватного автотранспорту й здешевлення авіаперевезень; 3) зростання кількості вільного часу завдяки регулюванню з боку соціального законодавства [4].

Сьогодні туризм став справді інтернаціональною та демократичною сферою суспільної діяльності. Динамізм розвитку туризму у новому тисячолітті потребує глибокого філософського осмислення і постійного аналізу, узагальнення тенденцій, що відбуваються у «світі подорожей», з його прагненням до пізнання нового, до зближення людей різних вікових, соціальних, релігійних, освітніх категорій. Якщо у 1950 р. туристичні подорожі здійснили 25 млн осіб, то за півсторіччя їх кількість збільшилася у 30 разів і у 2002 р., за даними Всесвітньої туристичної організації (ВТО), досягла 750 млн осіб [5]. А на 2020 рік прогнозується 1,5 млрд таких подорожей [4].

Туризм розвивається на стику багатьох галузей науки — психології, філософії, соціології, історії, географії, рекреалогії, екології, курортології. Тому і за самою своєю природою туризм *багатосторонній*. Він став значним чинником соціальної та культурної інтеграції, тісно поєднується з багатьма галузями економіки. Туризм можна уявити у вигляді ланцюга, складники якого – інфраструктура, гостинність, свобода перетину кордонів, якість товарів та послуг, включно з продуктами харчування та охороною здоров'я, стан природного середовища, підготовка персоналу, транспорт, здатність бізнесу адаптуватися до вимог часу, ефективність публічних служб, безпека. Відсутність будь-якого із цих чинників завдає втрат туризму загалом.

Проте саме багатосторонність, а також пов'язана з нею *слабкість*, створюють *вразливість* туризму до зовнішніх потрясінь: війн, тероризму, розвалу транспортної інфраструктури, соціальних змін та природних катаклізмів. Парадоксально, що за своєї вразливості, ця галузь світової

економіки, характеризується стабільними і безперервними темпами розвитку.

У жовтні 1998 р. у Ванкувері (Канада) під час проведення Першої всесвітньої конференції «Туризм як впливова сила збереження миру» за участю делегацій із 65 країн світу, вперше пролунав заклик до пропаганди і поширення мирного туризму як гаранта миру і безпеки, що впливає на громадян різних країн, їхню економіку, культурну спадщину, традиції, релігію та ремесла. Саме таке визначення туризму було закріплено у прийнятому на конференції Кредо мирного мандрівника. Відтоді туризм сприймається як чинник економічного і культурного розвитку держав, захисту навколишнього середовища та історико-культурної спадщини, міжнародного взаєморозуміння, миру, дотримання прав людини та основних свобод, незважаючи на расу, стать, мову та релігію. XXI сторіччя ВТО навіть проголосила сторіччям туризму.

Подібно до того, як гази за певних умов заповнюють весь доступний їм простір, туризм поширюється, доходючи до найвіддаленіших куточків. Іншими словами, він набуває глобального характеру. У 1950 році 15 найпривабливіших для туристів місць приймали 87% зарубіжних відвідувачів, у 1970 році їхня частка становила не більше 75%, а у 2001-му – лише 60% [4, с. 92-93]. Коли регіон зазнає надто високого тиску, туристи спрямовуються до іншого. На землі лишилося небагато місць, яким вдалося уникнути людської допитливості.

Поглиблення міжнародного поділу праці та посилення водночас економічних, виробничих і культурних зв'язків на всіх рівнях — від міждержавного до міжсуб'єктного, а також між громадянами зумовлюють стабільно стійкий розвиток у світі *інтеграційних комунікацій* та пов'язаних із забезпеченням просторового переміщення товарів і фізичних осіб галузей. *Туристична та транспортна галузі* є саме такими, що найбільше набули ознак універсальності та трансконтинентальності, оскільки є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Їх активний розвиток сприятиме створенню необхідних умов для прискорення інтеграції країни до світової спільноти та одночасного розв'язання деяких проблем забезпечення національної безпеки держави [6].

Україна розташована на перехресті шляхів між Європою і Азією, Північчю і Півднем, а важливі залізничні й автомобільні магістралі, порти Чорного і Азовського морів, річки Дунаю, авіамережа спроможні забезпечити інтенсивні зв'язки з іншими країнами. Територією України проходять міжнародні транспортні коридори (МТК): критські №№ 3, 5, 7 і 9, Балтійське море — Чорне море, Європа — Азія, Північ — Південь, ЧЕС, ЄАТК. Із 13 тис. км автомобільних доріг державного значення понад 9 тис. км є магістралями, пов'язаними з МТК. За результатами досліджень англійського інституту "Рендел", щодо коефіцієнта транзитності Україна займає перше місце в Європі. Але на сьогодні ступінь використання транспортної інфраструктури України ще досить низький. Створення

транспортних коридорів та входження їх до міжнародної транспортної системи визнано пріоритетним загальнодержавним напрямом розвитку транспортно-дорожнього комплексу України.

Новий поштовх у своєму розвитку туризм в Україні зможе отримати у зв'язку з програмою «Євро-2012». Програма по Євро-2012 ставить чіткі завдання перед Держслужбою туризму у визначенні інфраструктури, яка необхідна під час проведення чемпіонату. Це, насамперед, готелі, їхня кількість та якість послуг у них, туристичні маршрути, які, у свою чергу, ставлять питання про відновлення культурних пам'яток, прокладання доріг, достатню кількість розважальних закладів, точок реалізації сувенірної продукції тощо.

Прийняті останніми роками керівні документи на різних рівнях управління у сфері туризму визначають два головні напрями і, відповідно, цілі розвитку туристичної галузі в Україні: перший — становлення туризму як високорентабельної галузі економіки, другий — формування конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту. За першим напрямом документами передбачено вживання заходів з упровадження ефективних методів управління та механізмів фінансово-економічного регулювання, стимулювання підприємницької та інвестиційної діяльності, створення нових робочих місць. У результаті очікується збільшення частки туристичної галузі у ВВП та надходжень від туристичної діяльності до державного та місцевих бюджетів. Другий напрям — популяризація національного туристичного продукту, досягнення світових стандартів у наданні туристичних послуг, а також спрощення процедур, зокрема, митних, візових тощо, під час їх отримання іноземними туристами. Це сприятиме активізації участі України в міжнародному поділі праці, очікується також, що вона посяде провідні позиції на світовому ринку туристичних послуг. Розпочався процес їх реалізації.

Однак усебічний аналіз цих документів показує, що туризму в життєдіяльності суспільства відведено дещо обмежену роль, увага зосереджується переважно на економічній та зовнішньоекономічній його компонентах. Адже туризм виконуватиме позитивну роль у соціально-економічному зміцненні країни лише за умови його поступового та паралельного розвитку з іншими сферами суспільного життя, туризм може бути не лише чинником економічного зростання і виходу країни на світовий туристичний ринок, а й засобом усебічної інтеграції у світовий економічний простір на засадах реалізації його комунікативно-інтеграційної складової.

Зважаючи на євроінтеграційні устремління України, державна політика у сфері туризму, на наше переконання, мала б бути скоригована згідно з документами ВТО, а також прийнятими на їх основі рекомендаціями Ради Європи з питань сталого розвитку туризму, серед яких: «Генеральний курс для сталого і екологічно-безпечного розвитку

туризму», «Політика сталого туризму на природоохоронних територіях», «Політика розвитку сталого та екологічно безпечного туризму на прибережних територіях». Прийняття світових та європейських стандартів розвитку туризму сприяло б не тільки соціально-економічному зростанню України, а й створенню передумов для сприйняття її світовим співтовариством як рівноправного партнера [6].

Активізація міжнародного співробітництва у розвитку іноземного туризму, посилення його комунікаційних функцій та формування позитивного іміджу України може здійснюватися як на рівні держави, так і шляхом участі в роботі відповідних міжнародних організацій. Укладення міжурядових угод і угод між спеціалізованим національним й іноземними органами управління туризмом про співробітництво у сфері туризму (на сьогодні такі угоди укладено з 28 країнами і готується низка нових), зокрема опрацювання питань про можливість розширення застосування безвізового режиму за обміну туристичними групами, є чинником інтенсифікації двосторонніх відносин та поглиблення інтеграції передусім на субрегіональному рівні. Співпраця з міжнародними організаціями, зокрема над створенням і просуванням на світовому ринку спільних туристичних продуктів, є вагомим чинником інтеграції України у світовий простір, а також євроінтеграції.

Нині Україна розвиває міжнародне туристичне співробітництво у рамках ВТО, СНД, організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), Центрально-Європейської ініціативи (ЦЄІ), співпрацює з Європейським Союзом, Радою Європи, Радою держав Балтійського моря, ГУАМ тощо. Його стратегічною метою є: створення єдиного туристичного простору як зони вільної торгівлі туристичними послугами та свободи туристичного руху; ефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу для інтенсифікації туристичних потоків; розробка спільного конкурентоспроможного туристичного продукту країн-учасниць (зокрема, міжнародних туристичних маршрутів «Туризм по Шовковому шляху», по рекреаційних зонах Чорноморського узбережжя, річок Дунай та Дніпро), спільне просування турпродукту на міжнародному ринку; підвищення економічної ефективності туризму як передумови соціально-економічного розвитку країн та активізації цивілізаційно-комунікаційних зв'язків.

Висновки. Використовуючи переваги головних тенденцій розвитку світового господарства, міжнародний туризм наочно демонструє переваги застосування регіонального підходу у глобалізованому світі, при якому культурна самобутність місцевих громад і унікальність регіонів перетворюються на масовий туристичний продукт.

Отже, можна стверджувати, що в результаті активної державної політики та узгоджених дій усіх органів державної та місцевої влади з розвитку туризму, зокрема в міжнародних транспортних коридорах, створення прийнятних і прозорих «правил гри», сприйняття міжнародного

туризму як засобу інтеграції у світовий та європейський простір, а також як форми розвитку інтеграційних комунікацій туризм стане потужною індустрією. Вона буде джерелом значних і стабільних надходжень до бюджетів, сприятиме розвитку суміжних галузей та регіонів відвідання, відповідно й сталому розвитку цих регіонів та країни в цілому, а також підвищенню іміджу України у світі.

1. Смаль І. Особливості і проблеми розвитку міжнародного туризму у контексті глобалізаційних процесів. - Вісник Львів. Ун-ту. Серія міжнародні відносини.- 2008. Вип. 24. С. 327-335. 2. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Монографія. – К.: «Альтерпрес», 2002. – 436 с. 3. Стативка Б. Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості. – Дзеркало тижня. - № 42 (366) 27 жовтня — 2 листопада 2001. - <http://www.dt.ua/3000/3900/32673/> 4. Франжіаллі Ф. Туризм і кризи // Міжнародний туризм. – 2003. - №1(49). – С. 92-93. 5. Процветающая отрасль // Голос України. — 2003. — 24 жовтня. 6. Прейгер Д. К., Малярчук І. А. Міжнародний туризм в Україні як форма розвитку інтеграційних комунікацій // Стратегічна панорама. – 2005. - № 3. – www.niisp.gov.ua.